

A HÓDMEZŐVÁSÁRHELYI TÁLASSÁG TÖRTÉNETE.

Arra, hogy mióta foglalkoznak Vásárhelyen gölöncsérséggel, itt keletkezett-e a mai cserépipar őse, vagy idegen helyről behozott mesterség-e, s ha igen, honnan, mikor jöttek ide az agyagművesség meghonosítói: határozott feleletet nem adhatunk, csak hozzávetőlegesen következtethetünk az itt-ott talált szűkszavú adatokból.

A megmaradt s a városi levéltárban őrzött legrégebbi adat szerint 1788-ban nyolcan voltak.¹⁾ Ezt az évet említi Szeremlei Sámuel is a város történetében mint legtávolabbi időt a tálások múltjában.²⁾ A reformátusok kereszteleési anyakönyvében azonban e levéltári évszámot megelőző évekről is találunk „fazekas” szülőt, ki gyermekét keresztelteti.³⁾ A régi írások öreg betűimél későbbi időről beszél az a két tányér, mely Gyevi Nagy György tálás birtokában volt 1893-ig. E tányérok at Dóda Kiss János tálás készítette és az egyik tányér díszítése alá odarajzolta azok készítési évét is, az 1742 évszámot.⁴⁾

Ez az összes adat, mely ez idő szerint rendelkezésünkre áll, melyből következtetve a vásárhelyi tálásipar kezdetét a XVII. század végére, vagy a XVIII. sz. elejére tehetjük.

Itt keletkezett-e a mai cserépipar vagy behozott mesterség: nem tudhatni. Írásos bizonyítékot senki sem fedezett fel eddig. Úgy sejtethetjük s valószínűnek azt fogadhatjuk el, hogy az agyagművességet, mint a legtöbb mesterséget, az ország más részéből hozták hozzánk. Ezt a feltevést támogatja, ha nem minden oldalról is, a mesterség neve. Régi levéltári, anyakönyvi és más fentmaradt írásokban mindenütt „fazekas” és „korsós” említetik, holott a vásárhelyi gölöncsér „tálásnak” mondta és mondja magát azért, mert korsókat nagyon kevés számban, fazekakat pedig soha se készítették, mivel az agyag nem tűzálló. Ezelőtt is, mint ma tálakat, tányérok at csináltak leginkább. Népiünknel a *tálás*, *gölöncsér*, *cserepes*, *sárvarga* elnevezés élt s él ma is.

Megfelelő adatok hiányában a tálások múltjáról mondott állításaink tapogatózások lévén, még kevésbé szólhatunk arról, honnan s mikor

¹⁾ Városi jegyzőkönyv. Prot. Judic. VII. kötet.

²⁾ Szeremlei S.: Hódmezővásárhely története. IV. kötet 333. lap.

³⁾ A hmv. ref. egyház kereszteleési anyakönyve II. köt. 1787—1797.

⁴⁾ Sajnos, hogy a vásárhelyi tálás mesterség e legrégebbi dokumentumait tulajdonosa keze közül nem adta ki. A „féltve őrzött” tányérok 1893-ban elpusztultak. Hú rajza és leírása birtokomban van.

jöhettek ide „fazekasok“, kik az itteni agyag jóságát, használhatóságát felismerték, népünkkel az agyagművességet megkedveltették és azt terjesztették.

Hogy megszerették a tálas mesterséget az idevaló emberek, kitet-szik abból is, hogy a tálas gyereke mindig apja mesterségét folytatta. Mikor beleültette saját fiát a korongba, így biztatgatta: „Rugjad, a Krisztus tagadóját: arany csöpög ennek a talpábul!“ De nemcsak szegény emberek fiaiból lettek a cserepesek, hanem gazdagabb ember is szívesen adta gölöncsérnek fiát. A legügyesebbjei azonban pásztor emberekből kerültek ki. Mikor a vásárhelyi puszta földjébe belevágták az ekét s a pásztorélet megszűnt, sok juhász lett cserepessé.

Mennyien voltak különböző időben a cserepesek, azt a ránk maradt levéltári és más írásokból kevéssé tudhatjuk, csak sejtethjük. A hagyatéki iratokat olvasva tapasztalhatjuk, hogy az árvák részére esett ingóságok között 1742-ig a nagyszámú fatányér és fatál mellett alig egy-két cserépedény említetik, amiből úgy azok, mint készítőik kevés voltára következtethetünk. Úgy látszik, hogy számuk csak a XIX. században szaporodott meg, mert még 1788-ban csak nyolcan voltak,⁵⁾ s a ref. egyház anyakönyvében 1787—1797-ig 14 „fazekas“ és „korsós“ mestert találunk e nagyobbára református lakosú városban,⁶⁾ kik közül hatnak neve azonos az előbb említett nyolccal. A XIX. századból csak a század közepéről, 1848-ról van adatunk, amikor már céhálisok voltak s szabályaik értelmében 10 tisztviselőt kellett választaniok 6—25 frtért. Ugyanabban az évben 169 fizette be a kántordíjat. 1856-ban 102 fazekast említ Zsilinszky Csongrád vármegye történetében azzal a megjegyzéssel: „*fel-tűnő Vásárhelyen a sok fazekas, kikről a többi községekben szó sincs*“, 1880-ban pedig 240 tagja volt a céhnek. Az ipartestület évi jelentései szerint 1903-ban 163, 1907-ben 140, 1908-ban 138, 1911-ben 128, 1912-ben 119 tálas tagja volt a testületnek.

Ez írásban őrzött adatok azonban aligha mutatják a teljes igazságot, mert a cserepes, ismerve természetét, gondolkozás módját és figyelembe véve az idősebbek vallomásait, nem sokat törődött azzal, hogy a céhnek tagja legyen, aminthogy ma se minden tálas tagja az ipartestületnek. 1908-ban 138 tálas tagja van e testületnek, holott megfigyelésem szerint 200-ra is felmegy az agyagiparosok száma, jóllehet az utóbbi években tömegesen hagyták ott e mesterséget és nem számítva ide a segédképen dolgozókat, akiknek számát 40-re tehetjük. Úgy mondják öreg tálások, hogy 1836 körül 50, 1861—63. években, a mesterség virágkorában, 400—450 voltak.

*

⁵⁾ Prot. Judiciale VII. kötet.

⁶⁾ A katolikusok 1720—30. években szállingóztak a városba; 1733-ban 30 házuk volt, ugyanakkor a kálvinistáknak 700 házuk.

A cserepes mesterséget háziiparszerűleg csak abban az időben üzték, amely időből nem maradtak ránk komolyan vehető, útbaigazító hagyományok, hogy azoknak az alapján közelebbről rendszeresen megismerhetnénk.

Számuk megszaporodván, 1836-ban céhbeli kiváltságért folyamodtak, de a megye ellenezte.⁷⁾ 1847 szeptemberében újra folyamodtak s a rákövetkező évben kapták meg *gerencsér* név alatt XLIX cikkből álló céhszabályokkal egyetemben. A céh 1848-ban alakult meg. Első jegyző-könyvük szerint a gyűlés: „1848-ik Év Bőjt Más hava 26-ik napján Hold Mező Vásárhelyen Isten kegyelméből szerencsésen alakult Göröncsér Cézhek Szabadalma s Gyűlései T. Csongrád Megye Vásárhelyi kerületi szolgabírója T. Basa József úr által az Ő mint a helybeli Czéhek főbiztosa és Keresztes László Táblabíró s szinte Csong. Megyei számvevő mint e Cézé által eleve egyhangulag választott Biztos . . . elnökletük alatt törvényesen s ünnepélyesen megnyitván”, megválasztottak: „Szappanos János Fő Cézé Mester, Zaka János Al Cézé Mester, Szupola István atyamester, Baranyi Márton jegyző, Mári Péter öreg bejáró, Halasi Ferenc másik bejáró. Mesterek: Kelenfi István, Szabó Ferenc; Kokovai András és Kovács Antal szolgáló Mesterek”.

A céhmestereket három évenként választották. Névszerint és időrendben így következtek egymás után: Szappanos János, Tóth Mihály, Varga Pál, Baricsa József, Zaka János, Baranyi Márton, Bódai János, Koncz Demeter János és Tóth József.

A céh kebelében az ifjúság nevelése és fegyelmezése céljából u. n. *kis céhet alkottak*, ami nagyjában megfelelt a mai ifjúsági egyesületeknek.

A kis céh az ifjúságból állott; feje, az *atyamester*, tanáccsal látta el az ifjúságot, az *öreg dékán* indítványozó, rendelkező, a két *bejáró mester* a ládák kulcsainak őrzője, a *jegyző* az írásbeli dolgok elvégezője volt, a *kis dékán* szolgaszerepet vitt. E tisztviselők helyett az ifjúság fizette a kántordíjat, mely személyenként 40 krajcár volt. Négyyszer tartottak gyűlést az atyamesternél. Két ládájuk volt kélt kulccsal. Mindezek az ifjúság irataival együtt, elkallódtak, nem maradt ránk semmi sem.

Szóbeli hagyomány után tudjuk, hogy a cserepes legények nem vándoroltak. Mester csak az lehetett, aki remekelt. Úgy mondják öreg tálasok, hogy „födön remkeltek, mert azt rögon csinálják”⁸⁾ és legnehezebb csinálni. Mások szerint a remekelés egy katlan edény elkészítése, beírása és kitűzeléséből állott.⁹⁾ Az atyamester és egy választott ügyeltek föl a remekelő munkájára.

⁷⁾ Lásd: a Csongrád várm. levéltárában őrzött iratot.

⁸⁾ Lásd: Néprajzi Értesítő 1925. 58. l.

⁹⁾ A Vásárhelyi Közlöny 1878. febr. 3.-i számában is azt olvassuk, hogy a cserepedénykészítő vagy göröncsér céhbeállók különböző konyhai és asztali edényeket készítettek remekül.

Eszterdő végén, karácsony második napján volt a *ládavétel*, amikor az újonnan választott atyamesternek átadták a céhládát. Összegyültek az atyamesternél és barátságoskodtak. A jegyző számon vett mindent. A kis dékán kocsira rakta a székeket, ládatokkokat stb. Elindult a menet az új atyamesterhez az út közepén. Elöl ment egy ember, kezében tányéron bolti koszorú, utána két ember vitte a kis ládát; két oldalt két-két legény, egyiknél tányér, másiknál tele boros üveg, pohár. A láda után ment az ifjúság, utánuk a cigány, leghátul a kocsi. Az ifjak nagy mihókokat (= orros) vittek tele borral. Utca nyílásánál megállottak csomóba, ittak és kínálták a nézőket, kik pénzt adtak a tányérra. Muzsikást az ifjúság pénzén fogadtak, abból vettek bort és húst is. Ha nem volt pénz az ifjúság ládájában, betettek fejenként 50 krajcárt. Volt rá eset, hogy húst nem főzhettek, ilyenkor kenyeret ettek és úgy itták rá a bort. Az ifjúság minden tagja lányt is vitt és táncolt reggelig.

Az ifjúság húsvétra rendezte a *lakozást*. Tízen-húszan tartották az öregek beleegyezésével. Két vőfély hívta meg a vendégeket; 200—250 házat is bejártak. A vőfélyeken bő pamuk, ráncos gatyá, fehér pikét mándli és ujjas volt, mely utóbbi ruhadarab ujján és a mellen széles pántlika és piros kendő csüngött. Lányok adták a pántlikát és a mosó selyem kendőket, amelyeket a mulatság után visszaadtak a legények. A vőfélyek kalapjain koszorú, amennyi ráért. 1868-ban karddal az oldalukon hívogattak, *szivarnadrágot*, *birkanyakus csizmát* viseltek.

A lakozás napján délután a város valamelyik részén egyet fordultak. Elöl a két vőfély, utánuk a céhbeli öregek, asszonyok is, azután a fiatalság, hátul a cigányok. Menetközben vígan voltak, kancsóban, üvegben vitték a bort és iszogattak.

A lakozás az atyamester házában volt sátor alatt. Utóbbi zöld gallyal, színes papírlánccal, virággal volt feldíszítve. Középen, a főhelyen felcífrázott tükör. Hordókra deszkát tettek, az az asztal is, pad is. Marhát vágtak. A vendégek csörögét, rétest hoztak. Bor, sör és pálinkáról az ifjúság gondoskodott. A vacsorát az ifjak szolgálták föl; a vőfélyek a vendégeket tréfás versekkel mulattatták. Vacsorakor fizetett mindenki. Az első vőfély vacsora végén elővette az ifjúság koszorúját két tányéron, verset mondott és fölkérte a vendégeket, hogy adakozzanak. A tányérok a főhelyen tette le; egyik jobbra, másik balra ment körül. Aki nem adott, nem hívták többet; az adakozást az öregek szemmel kísérték. Az összegyűlt pénzt az ifjúság ládájába tették. Virradatig táncoltak. A mulatást követő harmadik napon számoltak, a hasznot az összeállt ifjak fölosztották. Verset mondtak: hívogatáskor, vacsorakor és vacsora után, amikor a pénzt köszönték meg.

Mondják, mikor az ipartörvény hatályba lépett, a cserepesek is kívánták, szorgalmazták az Ipartestületbe való felvételt, de mindannyiszor elutasították, mert a tálásokat a többi iparosok nem tartották mesterebereknek s a gölöncsérséget mesterségnek. Az akkori ipartestületi

elnök, Megyelka József szabómester, dühbe jöven afelett, hogy a cserepesek a mesterek közé akarják magukat számítani, felkapta az asztalon levő cserép dohánytartót és a földhöz vágta, rámutatva a cserepeire, így szólt: „ezt csináljátok össze, akkor mesterek vagytok!” A cserepesek szégyenkezve, méltatlankodva húzódtak vissza. Végre két év múlva, 1891-ben, vették fel az Ipartestületbe a tálasokat, de akkor se lettek más iparosok nyelvén s közbeszédben *iparosok*, csak *tálasok* maradtak. Az elismertséget a budapesti, szegedi, nagyvárad, makói stb. kiállítások hozták meg részükre,¹⁰⁾ melyeken a vásárhelyi tálasok nyerték el egymás után az első díjat. Az *agyagiparos* nevet az Agyagipari tanműhely 1907-ben történt felállításakor vették fel és azóta használják.

A cserepesek, hasonlóan más iparosokhoz, a céhség idejében volt pénzüket nem vitték bele az új ipartársulat pénztárába, hanem maiglan külön kezelik. 1893-ban alakították „*A cserépedénykészítő ipartársulatot*”. Nem más ez, mint folytatása a céhnek, az Ipartestületen belül. Ennek a külön tömörülésnek szakszervezeti jellege van. A célja is az: anyagbeszerzés, átadás, értékesítés, stb.

A tálasok elbeszélése szerint még a céh előtt társultak a gölöncsérek és csekély tagsági díjat (20 krajcár) fizettek. A befolyt összegből árendálták a várostól az agyagbányászásra alkalmas földet és évenként, rendszeresen, az elnöknel tartott társas vacsora kiadásait is ebből fedezték. Temetéskor összehívták a tagokat az elhalt tálas végtisztességtételén való együttes megjelenésre; egyéb tevékenységet nem fejtettek ki. Ez a társulás „Tálas ipartársulat” néven azután is megmaradt, mikor az Ipartestületbe bevették őket, hol *Tálas szakosztály* címen szerepelnek. Ebből a társulatról vagy szakosztályból indult ki a tálas szövetség, mikor a nagy hűhóval felállított Agyagipari tanműhely rövid öt évi erőltetett fentartása után megsemmisült. A szövetség célja anyagbeszerzés, annak a tagok között olcsó áron, sokszor hitelbe való kiosztása és a tagok által készített edények értékesítése volt, hogy a szegény tálasok érvényesülését, fentmaradását előmozdítsák, jólétét fokozzák. Azonban az Országos Központi Hitelszövetség, meggyőződve az elkövetett visszaélésekről, az edényértékesítést eltiltotta; most már csak anyagbeszerzéssel foglalkozik a szövetség.

*

A tálasok elhelyezkedése, úgy gondolnánk, nem is történhetett másként, minthogy az agyagművesek az agyagbányákhoz közel eső városzteleken telepedtek le. Így találjuk őket ma is s ez látszik természetesnek. Levéltári, különösen pedig anyakönyvi adatok, hol a nevek mellé a lakás helyét is feltüntető városrész is minden esetben odajegyeztetett, amellyel bizonyítanak, hogy a tálasoknak régebben, letelepedésük idejében, szana-

¹⁰⁾ A kiállítások helyeit és a kitüntetést nyert tálasok neveit lásd hátrább: „Közbecsülés, érintkezés, barátkozás” cím alatt.

széjjel a városban, minden városrészben volt műhelyük és égetőkemen-céjük. A szélekre nem a maguk jószántából mentek. A XVIII. század végén történt alföldi városégések arra a határozathozatalra indították a városi tanácsot, hogy „A Fazekasoknak a Házak közt lévő égető Kementzéi eltiltatnak és hasonló kementzéknek felállítása nagyobb bátor-ságnak okáért a Város széleire rendeltetik”.¹¹⁾ Ez történt 1794-ben. Azóta a város szélein találjuk meg a zömét, bár még ezután is, egészen a XIX. század végéig a város más részeiben is volt egy-kettő.

A tálások ma a város három részén laknak; a régi nevezés szerint Tabán, Kisutca és Ujváros városrészekén. A legrégebb tálaslakta rész azonban Tarján. Míg a paperei agyagbányából dolgozhattak, jó ideig Tarjánban volt a tálások főfészke. Innen azonban Tabánba húzódtak való-szerűleg akkor, mikor a bánya aknázása nehezebbé vált. A Kígyó-, Imre-, Damjanics-, Borz-, László-utcákon maradt meg belőlük néhány a leg-utóbbi időkig.

Mikor a tarjániak is Tabánba tömörültek, itt lett a *tarkások* állandó helye egész a mai napig. Legsűrűbben laktak Tabánban a Pálffy-utcán, melynek mindkét oldalán majd minden háznál lakott tálás. Nagy számuk mellett szól az is, hogy 1891 előtt köznyelven is, hivatalosan is „Cserép-utca” volt a neve a Pálffy-utcának. De mégis a Pálffy-utca végénél, a puskaszín körül, a mai tabáni templom környékén voltak legtöbben. Tálaslakta utcák még a Pálffy-utcán kívül: Szerencse-, Damjanics- ott eső része, Mihály-, Ádám-, Balassa-, János-, Jámbor-, Kalap-, Révai- utcáknak a Pálffy-utca felől eső részei. Laktak és laknak még ma is a város legszélén a cigányéri agyagbánya mellett az Észak-utcában a Szentesi-úti vámház és a Kincses temető közt.

A másik részen, a Kisutca városrész külső felében, az úgynevezett Csúcsban a *fehéredényeseket* találjuk meg. Legtöbben a Kontrászki-, a mai Jókai-utcában laktak a Szentesi-útféle kereszttől a Szent István-utcáig. Ma leglakottabb a Rákóczi- és Észak-utca, azonkívül számosan vannak a Kálmán-, Kisfaludy-, Szt. László-, Szt. István- és Károlyi-utcákon, különösen a végeken, hol régebben is tartózkodtak. Elszórva a Rárósi-úton is voltak.

A harmadik rész Ujváros. Emberemlékezet óta laknak itt az agyag-bánya mellett tálások, még pedig olyanok, kik a lapos edényeken kívül még szilkét, kantát, korsót, azaz *föntálló edényt* is készítenek. Ujvároson a cserepesek legrégebb helyei a mai Széchenyi-, Vörösmarty- és Nádor- utcák találkozásánál volt. *Gödörök köze* néven ismerték ezelőtt ezt a he-lyet, hol tégláégetők voltak. Nemcsak itt, hanem a Szoboszlai-, Kölesei-, Makai-, Viszhang-utcában a templomtól lefelé, továbbá a Csomorkányi- és Délibáb-utcák végein is sűrűbben, ritkábban, de mindig tartózkodtak cserepesek.

¹¹⁾ Prothocollum Judiciale VII. kötet.

Egészségi viszonyok.

a.) Lakás.

Az elsorolt városrészekben csendes utcákban laknak a tálások. A kapu előtti agyag-csomón kívül semmi ismertető jel sem mutatja kívülről mesterségüket, csak ha az udvarra benézőnk, látjuk meg, hogy cserepes háznál vagyunk. A tálások ugyanis szegények lévén, bérelt házban s így legtöbbször u. n. alsó lakásban kapnak helyet. Paraszt ember nem szívesen adja bérbe házát cserepesnek a tüztől való félelem miatt, de meg azért sem, mert a tálás mesterség nagy helyet foglal el az udvaron és azonkívül aprójszágot se lehet tartani, mivel sok kárt tesz az agyag készítésénél. Ahol mégis beeresztenek cserepes lakót, ott rendszeren az utcai részen lakik a tálás és ott is dolgozik, a ház tulajdonosa pedig az alsó kisebb lakásban húzódik meg, mert a nagyobb fölsőt így jobban értékesítheti. A tehetősebb cserepesek a saját házukban laknak és pedig az utcáfélen, míg az udvariban dolgoznak; ahol műhelynek az utcai rész alkalmasabb, ott a kis házban van a lakás. Van arra is eset, hogy a házigazda és a lakó is tálás és mind a kettő folytatja a mesterséget.

De akár háztulajdonos, akár lakó a tálás, a legtöbb esetben mégis együtt van a lakás a műhellyel. Az ajtó megettí ágy, ritkán még egy vacok s egy rengőpad az összes bútortzat, mert a szoba többi részét a műhely felszerelése foglalja el. Akinek két szoba áll rendelkezésére, még az is a műhelyben lakik, a másik szoba u. n. tiszta szoba, hol legfeljebb csak gyerekágyas asszony, vagy nagy beteg szokott fekiüdni.

Legszegényebb, legínségesebb lakásuk a csücsi cserepeseknek van. Mélyen fekvő helyen laknak, hol esős időben nem egyszer fölfakad a víz a szobában. Nedves, penészgombás falú műhelyben együtt van kicsije-nagyja s szívják magukba az agyag-csomók, meg az agyagedények gözös, rossz levegőjét. Az alacsony szoba kis ablakait szellőztetés céljából soha ki se nyitják, hanem kivált télen, a pitvarból is beszorítják a katlanban kiégett edény gözét. Nem egy helyen tízen is laknak egy szobában. Ma már, kivált télen, bent is főznek.

A műhely fala fehérre meszelt, a mennyezet, sőt a falból is jó darab szürke, zöld, sárga színű; sokszor többféle színnel csapkodott vagy meszelővel benyomkodott.

A tabániaknak és újvárosiaknak már fekvésüknel fogva is jobb, egészségesebb a lakásuk. Jobb módúak lévén, több helyen külön szobában laknak és külön van a műhely. Lakásukat, műhelyüket példás rendben, tisztán tartják, leginkább fehérre meszelik. Általában azért mindkét részen egy helyre szorul össze a lakás és a műhely.

b.) Ruházat.

A tálások ruházata ma olyan, mint minden szegény emberé. Kinek hogy telik. Nincs semmi ismertető jel, ami elárulja az agyaggal való bánást, ha csak az előttünk lévő, legtöbbször sáros kötöt annak nem vesszük.

A régi tálások viselete a pásztorokéhoz húzott. A rendesen sokkal bővebb gatyában jártak. Vidéki vásárokon szép fehér bő gatyájáról ismerték meg a hódmező-vásárhelyi tálást. Még csak 30—40 esztendővel ezelőtt is ráncos vászon vagy pamuk gatyája volt minden tálásnak körülbugdosva piros, virágos batiszt kendővel. A bő

gatyához borjúsájú ing járt, pántlikával fűzve. A többi ruhadarab: kivarrott, virágos, bársony mellény fehér, nikkal bütykös gombbal. Minden zsebben zsebkendőt tartottak, magassarkú ráncos csizma, pörge kalap és kabát, melyet panyókára vetettek. Tajték-pipa nélkül el se lehet képzelni tálast. Említésre méltó, hogy Lőkös János cserepes, ki 1896-ban, 70 éves korában halt el, mindig maga csinálta-, nagy zöld mázas gombokat hordott mándliján. (1. kép.)

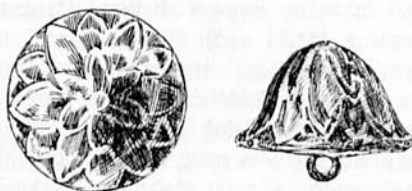

Fig. 1. kép.

Munka közben ezelőtt gatyában, papucsban voltak, mostanában nadrágban, mezítláb dolgoznak, sáros kötő előtte, konya kalap a fején, kurta szárú pipa a szájában.

A cserepesnéken régen fehér rékli, körül ráncos szoknya, lábukon topánka volt, a fejüket hátra kötötték nagy sarkát hagyva hátul. Manapság nem különbözik más, hasonló vagyoni állapotú asszony viseletétől.

c.) Táplálkozás.

A tálasok táplálkozása csekély keresetük mellett nem lehet olyan, hogy a szervezetüket őrölő mesterség hatásának ellensúlyozására kielégítő volna. Jobb táplálkozással talán az erős munka és a rossz, egészségtelen levegő se volna olyan káros szegényekre, de így kétszeresen nyűvi őket a két őrölő kö: a szegénység és a nehéz munka.

Napjában háromszor étkeznek. Érdekes és megemlítendő, hogy a cserepes reggelijét és vacsoráját állva eszi, ha odahaza van is, de legtöbbször a szomszédba szalad át s ott fogyasztja el diskurálás közben. Ebédelni földön ülve szeret a tálas, különösen nyáron, amikor is az udvar közepén végzi azt, télen pedig bent a műhelyben asztalszékről esznek.

Reggelire nyáron kenyeret, szalonnát, túrót eszik a tehetősebbje, nem hiányozván ezek mellől a vörös- és fokhagyma, meg a zöld paprika; a szegényebbje kenyeret paprikás sóval megpörgetve, félrehúzódik, hogy ne lássák. Télen hurka, kolbász, pörkölt káposzta kerül az asztalszékre, mert a legszegényebb is azon igyekszik, hogy egy kis malacocskát ölhessen. Akinnek nincs, bizony az csak kukoricamálét, meg sült krumplit ehetik fölöstökre.

Ebédre télen-nyáron egyaránt suhantott leves, bab, borsó, krumpli járja, télen, míg a disznóhúsban tart, vetnek bele egy-két darabot, hogy az ízt hozza meg. Piaci napokon, kedden és pénteken apró kis halat vesznek s ropogósra sültve, szálkástól, mindenestől fogyasztják el. Húst kétszer egy héten, vasárnap és csütörtökön esznek.

Vacsora nyáron rendesen a déli maradékból áll; ha maradék nincs, szalonna, tepertő ugorkasalátával a kedvenc ételük. Rendkívül szeretik a kovászos ugorkát, meg a dinnyét, általában a gyümölcsöt, utolsó fillérüket is odaadják érte. Télen reggelről vagy délről maradt hideg disznóhús savanyú ugorkával, dinnyével. Ha elfogy a hús, szalonnára kerül a sor. Sokszor azonban egy kis sült krumplival kell beérniük.

Vasárnap és ünnepnapokon, mint mindenki, a cserepesek is jobb ételekkel táplálkoznak. Ilyen alkalmakkor reggelit nem is eszik a tálás, hanem pálinkát iszik, a családtagjai egy kis kenyert esznek, hogy éhüket elverjék, délig kibírják. Délben húsleves, paprikáshús, húsos káposzta, *szárma* (= töltött káposzta) van, melyekből annyit főznek, hogy 2—3 napig is rájárhassanak. Néha köttes pogácsát is sütnék, nagy ritkán túróslepenyt, melyet az „ételek fejedelmének” tartanak és *fecskefarokra* harapiák.

Tüzeléskor keménytárhonya, télen meg főtt kukorica a napi eledel.

Igy étkeznek általánosságban, s aki ezt teheti, nem panaszkodik. De hányan vannak, kik esztendőről-esztendőre kenyéren, krumplin, paszulyon tengődnek, télen vöröshagymán és sült tökön telelnek ki?!

Pedig „a tálás olyan, mint a vércse: hússal szeretne élni”. A hasának nagyon kedvez minden tálás, különösen a csúcsiak, azért mondják, hogy a „csúcsiak a hasuk szögénye”. Edényeladáskor első dolog, hogy húsert megy a tálásné. Húst emlegetik mindannyiszor, valahányszor jó élet után áhitoznak, vágyakoznak. Különösen szeretik a halat. A legszegényebb is halat vásárol. Heti piacon a halkofákat a tálások felkeresik még akkor is, ha nem vásárolnak.

Régen, mikor még nem volt ilyen nehéz a megélhetés, s a mesterség is jobban jövedelmezett, hússal élt a tálás, meg bort ivott. Tüzeléskor, mázolásakor, fődöcsináláskor hús főtt a katlanon, bor volt a kancsóban. „A tálásnak pálinka az orvosa, hús a patikája, bor az orvossága”. Így volt ez régen. Olcsó volt a hús, termelt sok szőlő: vígan éltek. A tálásnak is jobban telt eleségre, mert aratáskor 6—7 mázsa búzát is megkereshetett, s malacot hizlalhatott. Különösen elmaradhatatlan volt a pálinka. Asszonyok hordták házról-házra minden reggel.

Ma sem tudnak pálinka nélkül megenni. Ha kenyér nincs is, de pálinkának lennie kell. Munka előtt pálinkát iszik a tálás, addig nem fog dologba, míg nem ivott. Minden cserepesműhely ablakban ott áll a pálinkás üveg, hogy hideg legyen a tartalma, nyáron meg az agyagon, hűvösen tartják. Munkaközben addig hajtogatják, míg csak van benne. Estefelé, mikor eltikkadnak a munkában, ismét pálinkáért, újabb rumért megy az inas, vagy az asszony. Arra telnie kell. Isszák a rossz, olcsó pálinkát, s micsoda mohósággal isszák! Ez adja az erőt, — mondják — a régi tálások is azért voltak olyan egészségesek! Ha kételkedünk ez állításon, az a felelet: „Milyen sebesen rugom most a korongot, ni!” Csillog a szeme, dolgozik megfeszített erővel. A pálinka káros hatását nem lehet velük megértetni.

d.) Egészség.

Ilyen táplálkozás mellett nem csoda, ha egészségük hitvány, kevesetérő. Nincs benne semmi nagyítás, ha azt mondom, hogy egészséges arcú nincs közöttük egy sem. Sáppadt, sárga színűek. Egészségtelen voltukat nem csupán a táplálkozás hiánya idézi elő, hanem főleg a mesterségük. Az agyagkészítés a kimerülésig kifárasztja a tálást minden reggel. Majd korongba ül s egész nap görnyedve végzi az erős munkát. A megmunkált agyaghalom a műhely közepén s a belőle készített edények száradása, illetve párolgása, különösen télen, igen ártalmas. Ehhez járul még az örölt és öröletlen festékek kiállthatatlan szaga, meg a sok pipafüst. Mindez együttvéve olyan nyo-

masztó, hogy a friss levegőről belépő, s hozzá nem szokott ember kevés idő múlva elkábul, rosszul lesz s kikívánczik onnan. Télen az edény gőzétől, melyet a pitvarból tüzelés után melegedés végett eresztenek a műhelybe, sokszor csurog a fal. Ilyen levegőben tartózkodnak egész nap s alusznak minden éjjel.

Kétszeresen ártalmas egészségükre a mázban lévő ólompor. Ez teszi a tálásokat tönkre. Magukba szívják e mérges port, mikor mérik a mázat, festék és színes máz készítés alkalmával, de máskor is, mikor nem is gondolják. A mázat vízzel örölik, de így még jobban kezükhöz, ruhájukhoz tapad, vagy a földre szóródik merítés közben. De bárhova érjen is, a vizes máz megszárad, por lesz belőle s belehelik. Sok ólmot szív így magába a mesterséggel foglalkozó, családja és mindazok, kik a műhelyben töltik életüket. Sárgulnak, vérszegények lesznek. Erős bélgörcs fájdalmak kínozzák, lassankint elorvadnak. Hányan lesznek munkaképtelenné azáltal, hogy az ólom-mérgezés nyomorékká teszi őket, mivel a kéz csuklójának idegeire is hat, s ha ezt megtámadja, a kézfejek leesnek, *kacska kezűek* lesznek a szerencsétlen tálások. 50 évet alig érik meg. Ólommérgezésben, meg tüdőbajban pusztul el valamennyi.

Az ólommérgezés tüneteit ők maguk így mondják el: „Annak a gyalázatos, csúnya betegségnak már csak az elmondásától is rőszket előre az embőr. Először is levertség vősz erőt az embőrön, sűrű ásítózás háborgatja, az éccakák rémítő álmokkal vannak tele, este sötétössel is rebög az embőr s mindönféle tárgyat ijesztőnek lát. Ilyenkor aztán hirtelen forró láz lepi mög, aki ebbe a bajba van s alig egy perc múlva már a hideg borzongás vőszí elő. Ezután gyün az étvágytalanság, mög a hányinger, közbe erős gyomorgörcsök, székrekedés s végre a borzasztó sok ideig tartó görcs a baloldalon a gyomorvénél. A *merevgörcs* nem annyira fájó, mint borzasztó. Inkább hat hétig bélgörcs kínozzon, mint egy napig a merevgörcs. Ez olyan, hogyha hozzáérnek az embőr bármelyik testrészhöz, leginkább a gyomorhoz, mindjárt mögmered és olyan érzés szalad köröszűl rajta, amit kibeszélni nem lehet . . . A szömöt behunyini nem szabad, olyan rémes alakok szaladgálnak az embőr előtt. Vannak bizonyos alakok, akit ha erősen figyelünk, rögeszmévé válik . . . Ami ezután gyün, az már hozza a szabadító halált“.

Munkafelosztás.

a.) Inas.

A legszegényebb paraszt ember fiából, meg a táláséból lett az inas, de az 1860-as években, mikor a cserépedények legkeresettebbek voltak, gazdag ember is szívesen adta fiát *gölöncsérnek*.

A cserepes inas ősszel áll be. Régebben, az 1830–40-es években pénzért fogadták föl, később fizetés nélkül vállalta el a mester. 3–4 évig munkodtak. Az inas előbb a házi dolgokban segít ide-oda küldözgetik s csak úgy négy-öt hét múlva fogják munkára. Leginkább télen kezdi meg a korongolást, mikor az időjárás miatt szünetel a munka és a mester is ráér a tanításra. „*Csak megtudnám tavaszra csészére tanítani*“ sóhajtozik a mester s egyenként mutatja az inasnak a rögfogásokat: helyrehúzás, kilyukasztás, fölhúzás, terítés, fakéselés, kifircelés. A régibb tálások valamennyien

gyógyszertárba való kis tégelyen kezdték a tanulást. Sok helyen játékkészítéssel vezetik bele az inast a mesterségbe, másutt mindjárt csészére tanítják, még pedig kabak-csészére, azután tanulja a sinces csészét; ha ezeket már tudja, tányért csinál, legutoljára pedig a tálat.

Az inasnak kijut a dologból: szel, gyúr, festésnél hordja az edényt, csinálja a tányért, ha megunta, *pihenésképen* festéket, mázat öröl. Segít a katlanba rakodásnál, tüzelésnél, kiszedésnél. Fát hasogat. Az inas szombaton éjszaka csinálja a játékot felesbe. Vásárra soha sem megy. A mesternél lakik, ott is étkezik.

b.) *Legény.*

Mikor az inas felszabadult, *legény* lett. Legény volt, míg meg nem nősült, azután a *maga embőre lőtt*, de sok esetben nős korában is legényképen dolgozott.

A legényt többféleképen fogadta föl a mester. Régebben esztendőre fogadták, *éves legény* a neve. Mindent csinált. A mesternél lakott, ott is evett, 25–30 frt volt a bére és amit megevett. Az esztendő legénynek lehúzták volna a bőrét, annyit dolgoztatták. Munka után még 8–10 drb. fenyő tönköt kellett felvágna, aztán pihentetett csak.

Akit *katlanszámra* fogadtak föl, egy katlanedényért kapta 10–12 frt. fizetését. Minden negyedik katlanedény az övé volt.

A *százás legénynek* az edény százától fizettek. *Korongosnak* is hívják, mert az edényt csinálja. Nem fest, nem öröl, nem rakodik, nem tüzel. Nős, családos emberek a százás legények. Százanként fizettek: csészéért 10–12, tányérért 15–20, kis tálért 35–40 krajcárt, nagy tálért 2 frt.-ot. Hetenként alig tudott keresni 3 frt.-ot.

A *feles legény* csak a kemence-edényt csinálja. Egyik katlan edény a mesteré, másik a legényé.

Szakmányos, vagy *hetes legény* az, aki meghatározott számú edényt csinál, p. o. 200 drb.-ot egy nap; amit ezenkívül készített külön díjazták.

A legény 3–4 évig dolgozott segédképen. A nős legény régebben nyáron elment aratni, kapálni jó bérért.

Ezelőtt 30–40 frt.-ot adtak előre a legénynek, hogy abból a télire való szükségletét beszerezhesse. Újév után állították munkába, *apróságot* csinált, *pallásra dolgoztatódott*; 30–40 krt. keresett naponként *tetűzsírra valót*. Husvétkor kapott egy *engedélyt* = kemence edényt, ebből lefoglalták az előlegezett pénzt. Ha tüzeléskor is dolgozott, 40–50 frt. volt a bére és egy kemence zsöngélt edény. Volt olyan is, ki 80–90 frt.-ot kapott. A legény fekhelye az égetőben volt nyáron, szelezés deszkából összerakolt vacokban, szalmazsákon subában feküdt, télen a műhelyben a gyűrőpadon subában, feje alatt volt a furkó, azon rissz-rossz kabát.

c.) *Meter.*

Vezeti a munkát, maga is dolgozik a mesterség minden részében. Anyagbeszerzés, öntő-, írófesték készítés, máz előállítás az ő dolga, valamint a mázolás, rakodás, tüzelés és kiszedés. Vigyáz a tüzelésre; ő hagyja jóvá, mikor kell elhagyni a tüzet. Az eladás, gazolás az ő kötelessége. Tanítja az inast. Az első tálat és a fődöt a mester

készíti és festéskor az edény nagyját ő önti. Tüzeléskor van az ünnepe, mert akkor nem dolgozik.

d.) *Mesterné, családtagok.*

A mesterné és a család tagjai, fiúk és leány-gyermekek egyaránt résztvesznek a munkában. Az asszony önti az apróbb edényeket, ír, szárít, segít berakásnál és kiszédesnél adogatni, összeszedni, ezenkívül részt vesz az agyagszelés, gazolás és elárusításban. Az apróbb-nagyobb családtagok ott segédkeznek, ahol éppen hasznukat lehet venni. Legjobban az edény ki- és behordásoknál, írásnál, rakodásnál használhatók.

e.) *Örlős.*

A festékek, mázak örölését, ezt a nehéz, nagy türelemmel járó munkát, amint előbb olvasható, az inasnak kell végeznie, de mindenki örül, aki csak rá ér; mester, inas, családtag, a szükség szerint. Mindamellett legtöbb tálas tart örlöst. Ezt a hivatalt paraszt napszámos ember nem vállalja semmi kincsért. Csak a munkából kimaradt tálasok vállalják, hogy valamit mégis keressenek, továbbá azok a szerencsétlen tálasok, kiket a mázban lévő ólom nyomorékká tett: a leesett, kacska kezűek, de leginkább az olyan együgyű, jámbor emberek, kik más dologra nem alkalmasak, csak épen erre. Reggeltől estig *fogja a gusztont* az örlős, *kísérgeti az oldj menyecskét*: hajtja a követ hol egyik, hol másik kezével. Megrángatja a kő úgyannyira, hogy bele'zzad. Legfárasztóbb a feketekő örölése, mert úgy megfogja a követ, ha megtalál állani örlésközből az örlős, hogy egy ember nem tudja megmozdítani. Ha elfárad, annyi időre hagyja abban az örlést, míg rágyújt, aztán újra hajtja állati türelemmel. Sok ideig tart az örölés, egy napi munkának kevés látszata van. Ezelőtt télen öröltek, Andráskor (nov. 30.) kezdtek meg. Régi mázsa (56 kiló) számra fizették, mázsájától 1 frt. 50 krt. Hetenkint 2—3 frt.-ot keresett az örlős, ma pedig 7—8 koronát keres.

f.) *Íróasszonyok.*

Magukra maradt özvegy cserepesnék és nagy családú, sok bajú tálasok feleségei lesznek íróasszonyok, kik az edények beírásával, feldíszítésével keresik kenyerüket. Íróasszonyokat azóta alkalmaznak inkább, mióta a tálasok elhanyagolták az írást, s különösen mióta az agyagipari tanműhely a léleknélküli patronozást megismertette velük. Voltak ezelőtt is, mikor minden tálas tudott írni olyanok, kik pénzért írtak; ezek — rendesen a cserepesek leánygyermekai — éjjel dolgoztak. Az íróasszonyok általában mindannyian ügyes kezűek, kik kedvvel és odaadással végzik kötelességüket, mindamellett azon igyekeznek, hogy mentől hamarabb és mentől kevesebb festékkel beírják a kialakított számú edényeket. Hívják őket százsámra, amikor 40 fillért kapnak százától és fogadják napsámra 2 korona napidijért.

Edényárak.

A gazdasági évek jósága szerint változott a cserépedények kelendősége is. A tálasok emlékeztése szerint 1863-ban, az országsszerte inséges esztendőben volt legkisebb ára az edénynek, amikor 2 frt. 40 krt. kaptak százától. 1880 elején annyira megállott a mesterség, hogy kénytelenek voltak a tálasok kubikra menni, vagy részesnek.

1889-ben volt legjobb ára az edénynek és legnagyobb kelendősége, hogy mint a tálások mondták: „még Tisza Kálmán is tálás lett”. 1895—6 óta, amióta a mesterség hanyatlásnak indult, a cserépedények se keresettek, a zománcos bádgedény mindinkább kiszorítja a használatból.

A közönséges edény ára régebben 3—5 frt. volt. Most a csúcsi fehéredényért 4.50—6 frt.-ot fizetnek, a tabániért 5—6 fr.-ot, az úJVárosiért 7—8 frt.-ot. Az úJVárosi edény nagyobb, mint a csúcsi vagy a tabáni s így kevesebb fér belőle a katlanba, mint a kisebb edényekből.

Edényárak százszámra :

csésze	1.20—1.50 frt.
tányér	2.— „
porciós tál	4.— „
harmadik tál	5.—5.50 „
második tál	8.—9.— „
fűles tál	12.—13.— „
első tál	18.—20.— „

Ez edényárak mellett érdekes és megemlézésre méltók azok az alább következő edényárak, amelyek a „Tekintetes Csongrád Vármegyének 1811. esztendei Bőjtmás Havának 25-ik napján Szegvár Helyiségében folytatva tartott Közgyűlése alkalmával” határozottak meg. Szigorúan elrendelvé: „Mely meghatározások ki ki által szorosán egy pontig megtartatni rendeltetnek oly hozzátétellel, hogy minden áthágás esetében, az Áthágó nemcsak a törvényes tizenkét forintoknak lefizetésével, hanem a környülállásokhoz képest árestommal és testi büntetéssel is okvetlenül meg fog büntettetni”.

	Conven. ¹² frt. kr.	Bankó ¹³ frt. kr.
Egy legnagyobb paraszt tál	— 24	2 —
Egy középszerű paraszt tál	— 18	1 30
Egy kisebb paraszt tál	— 12	1 —
Ezeknél csökélyebb mélységű legnagyobb Tál, mely kívül-belől mázos	— 24	2 —
kívül-belől mázos középszerű	— 18	1 30
kívül-belől mázos kisebb	— 12	1 —
Egy kívül-belől mázos éjszakai edény	— 12	1 —
Egy közönséges tányér	— 40	3 20
Egy kívül-belől mázos tányér	— 3	— 15
Egy legnagyobb kívül-belől mázos tál	— 30	2 30
Egy középszerű kívül-belől mázos tál	— 21	1 45
Egy kisebb kívül-belől mázos tál	— 10	— 50
Egy vörös Tsikmák Szűrő	— 9	— 45
Egy legnagyobb kívül-belől mázos Tsik Szűrő	— 24	2 —
Egy kisebb kívül-belől mázos Tsik Szűrő	— 16	1 20

¹²) Conventionsmüntze = pengő forint: 1 pft = 2 kor. 10 fill.

¹³) Bankó forint = Schein forint = 60 váltó kraicár = 12 pengő kraicár = 25.2 fillér.

1812. évben pedig a következő árakat állapította meg a vármegyei közgyűlés:

	fl.	kr.
Víznek való legnagyobb kantáért	—	10
Víznek való középszerű kantáért	—	8
Víznek való kisebb kantáért	—	7
Egy legnagyobb tejes köcsög	—	7
Egy középszerű tejes köcsög	—	6
Egy kisebb tejes köcsög	—	4
Egy itzés mázos tál	—	6
Két itzés mázos tál	—	10
Azonfelül minden itze	—	2
Egy közönséges Tányér	—	4
Egy kívül-belől mázos Tányér	—	6
Mázos legnagyobb kantsó, azaz Mihók	1	—
Mázos valamivel kisebb kantsó, Mihók	—	51
Mázos legkisebb kantsó, Mihók	—	45

Tálasainkra is kötelezők voltak e meghatározások, mivel abban az időben Hódmezővásárhely is a vármegyéhez tartozott közigazgatásilag.

Közbecsülés, érintkezés, barátkozás.

Alig van olyan mesterség, melyet oly kevésre becsülnének Vásárhelyen, mint a cserepes mesterséget. Azt a sok munkát, ügyességet, amit ráfordítanak az edényre, azt a sok szép virágot, mit lelkük virágos házából ráraknak, nem látják-e, vagy nem értéik meg, de tény az, hogy a tálasok lenézettek. Azt tartják, hogy a *gölöncsérség nem mesterség* s még ha az volna is, akkor is a *legalábbvaló mesterség, mert három tálasnak sincs egy kenyere*. Volt idő pedig, mikor gazdag ember is szívesen adta fiát cserepes iparosnak, lányát cserepes legényhez. De bármennyire jövedelmezett is abban az időben, a cserepeseknek akkor sem volt valami nagy tekintélyük, semmi esetre sem annyi, mint a többi mestereknek. Kitűnik ez abból is, hogy *sárvarga*, meg *bögreateremtő* nevezés járta közbeszédben.

Hogy mennyire tudják, érzik a kevésbe vevést a cserepesek, legjobban bizonyítja az, hogy tálas legény lányos háznál, bálban eltitkolja a mesterségét.

Leglenézettebbek a vásárhelyi tálasok között a csúcsiak. Az itt lakó fehéredényesek ugyanis könnyű gondolkodású, elevenebb természetű nép. Olyan, mint az ugyan e részen lakó muzsikás cigányok, kikkel sűrűn érintkeznek. Nemcsak szokásaikat veszik át, hanem nyelvékből is sok ragad rájuk. Beszédjük cigány szóval, kifejezésekkel van tele. Ha van egy pár fillérjük eszem-iszom járja, máskor meg jó volna kenyér is. Nem sokba veszik a világot. Kiülnek az utcára, útközepére s ott isznak. Rongyosan, kalap nélkül, mezítláb pipálgatnak esténként az árok szélén.

A tabániak, különösen az úJVárosiak komolyabb gondolkodású emberek lévén, több tekintélynek örvendenek. Jobban, gazdagabban nősiülhetnek, ma sincsenek olyan nyomorban, mint a csúcsiak.

A tálasok nem tartoztak sem a paraszthoz, sem az iparoshoz, a pásztorokkal barátkoztak legszívesebben, meg egymással. Egymásközt a tiszteletet megtartották, az öregebb a fiatalabbat megbecsülte. A fiatal tálas az idősebbet mindig keresztnévéről szólította, „János bácsi“, „József bácsi“ titulálta, de az öregebb a nálánál csak fél nappal fiatalabbat „te“-nek szólítja. Legtöbbször becsülik, s leginkább tisztelik a jó munkást, a szép író. Holta után is megemlégetik. De a rossz munkást leszólják, *fatálasnak, Isten cserepesének* csúfolják, aki nem tanulja meg jól a mesterséget, csak az *agyagot prédálja, hukkot csinál*, azaz ügyetlen, formátlan, nem kerek, hanem háromsarkos edényt, vagy olyan vastagot, hogy *belecsinálja apját, anyját*. A paraszt emberből lett cserepeseket sem sokra értékesítik, mert azok csak *dűrják, dögönyözik* az agyagot.

Míg itthon nem sokba vették a tálasokat, vidéken jó munkájuk után annál inkább megbecsülték. Más városok agyagművesei sokszor hívták magukhoz, hogy elcsatíthassák tőlük az idevaló edényformákat, festékeket, virágokat, de alig egy-kettő hagyta itt városát, jóllehet biztosabb megélhetés nyílt volna számukra másfelé. Vidéken különösen a fehér tálasoknak volt jó hírük és tálaik legkedveltebbek. Jó hírnevüket, munkájukat legjobban mutatja az a 25 vármegye, hova oly régóta szállítják edényeiket, melynek köszönhető, hogy a vásárhelyi cserepesek immár 200 éves múltra tekinthetnek vissza.

Kiállításokon a vásárhelyi tálasok mindig az első helyen állottak. Emlékezéseik szerint részt vettek 1873-ban a bécsi kiállításon, hol az első díjat, arany keresztet, Kovács József nyerte el; 1880-ban a szegedi kiállításon, itt Maksa Sándor és Fejes János nyertek ezüstérmét; 1885-ben a nagyvárad kiállításon, honnan oklevelet hoztak haza: Szabó János és Papp Sándor; 1891. és 1896-ban Budapesten tartott kiállításokon, ez utóbbi alkalommal elismerő oklevéllel tüntették ki: Bereczki Pái, Joó András, Papp Sándor, ifj. Z. Szabó Pál tálasokat; 1900-ban a makói kiállításon, hol Tokody Sándor nyerte el az első díjat: aranyérmét. Hódmezővásárhelyen legutóbb 1904. évi Ipari és mezőgazdasági kiállításon 50 kiállító vett részt. Bronzérmét nyert: Varsányi Sándor és Kovács István. Arany oklevelet kapott: Csarmaz Ferenc, Papp Sándor, Varsányi Sándor, Kovács István. Ezüst oklevéllel kitüntettek: Patócs József, Rácz Ferenc, Fejes Sándor, Jász Mihály. Elismerő oklevelet kaptak: Dudás Imre, Tóth Mihály, Szabó Pál, Paksi Bálint, Miskolczi Imre, Szabó János, özv. Szabó Jánosné, Bartha Sándor, Csala József. Pénzbeli jutalomban részesültek: Rácz Ferenc és Kovács István 50 korona. Fejes Sándor, Pető István, Bartha Sándor, Patócs József 30—30 kor. Csala János és Nagy Béla István 20—20 korona.

Idehaza leghíresebb tálasok voltak Tabánban: Lökös János, Kakasos Nagy Sándor, Szappanos Sándor. Csúcsban: Szupola István és János, Kerekes Ferenc, Tokody János, Tokody Sándor, Szabó János, Gábor Pál, Patócs József, Kis Nagy Sándor, Bartha Sándor. Újvároson: Pásztor István, Pásztor János, Pásztor Mihály, Varsányi Mihály, Körösi J., Gábor János, Takács Ferenc, Kiss János, Varga Pál.

A vásárhelyi tálasok általános jellemzése helyrajzi elkülönődés szerint.¹⁴⁾

Amint az edényeket készítési helyök után megkülönböztetik, azonképen a csínáló mesteröket is mondják a városrész neve után tabániak, kisutcaiak vagy csúcsiak és újbárosiak összefoglaló névvel.

Tabániak. Hívják egyrésztöket *zöldeseknek, kékeseknek, koszorús edényeseknek* edényeik színe, díszítése után; valamennyit *tarkatálasoknak*, vagy egyszerűen csak *tarkásoknak* az ezelőtt előállított sok színű edényről; az 1880-as évek vége óta a mai napig *sárgásoknak*, mivel azóta alapozzák edényeiket egyszínű sárgával. *Egyszereseknek* is mondják még a tabániakat, meg *napon zsöngélteknek* csúfolják, mivel, leginkább nyáron, egyszer tüzelik az edényt.

A tabániak nehéz, vastag edényt készítenek, mely régebben is, most is kisebb, mint a többi városrészen készült. Jellemző színeik a zöld, fekete, sötét kék, söprő, rugtatott sárga, májszín. Általában sötét színeket használnak. A liba sárgát húggyal készíttik. Ők készítették az u. n. *húgyos tányérokat* is.¹⁵⁾ Mivel egyszer égetnek, szárazon csikolnak. Csikolásra a fehér és piros, fekete, zöld színeket alkalmazzák legjobban. Írásuk: ökörhúgy ritka csikra tál oldalára belől, csöppentés, iksők, létra, szarkaláb. Virágot ritkán írnak az edény fenekére, helyette kakast, madarat. Napról mázolnak, még pedig vastagon. Csak ritkán, inkább télen tüzelnek kétszer. A tabáni tálas fehér edényt nem készített sohas. A tarkások közül sokan lettek fehéredényesek.

Kisutcaiak, csúcsiak. *Fehéredényösöknek, porcolányosoknak* is nevezik őket. A csúcsiak finomabb edényt készítenek, mint a többiek. A fehér edényt nehéz tüzelni, készítéséhez több szakértelem kell. Azon igyekeznek, hogy mentől fehérebbet állítsanak elő. 1887-ben hozták a recski földet, azelőtt pécsi földdel és krétával csinálták a fehér festéket, mely keményebben állott az edényen, több tüzet bírt, szárazon jobban lehetett öntené. Edényszíneket sokat tudnak, ezidőszertint többet, mint a tabániak és újbárosiak. Rendelésre sárga edényt és minden olyan színűt is készítenek, mint a tarkások. Általában a kék színnel írnak, csak ha nemzetiségi vidékre dolgoznak használják a pirosat és a zöldet. Porolás után írnak. Írásuk leggyakrabban virág, ezenkívül koszorú, fogas, húzkodás, siflis, csillagos. Az edényeket hátul nem mártották. A fehér edénye sohas lett sárgás. A csúcsiak a legszegényebbek és leglenézettebbek, cigányokkal komáznak.

Újbárosiak. *Föntállósoknak, kantásoknak, szilkéseknek* is hívják őket, mivel a faposedényen kívül kantát, korsót, butykost, köcsögöt, szilkét is készítenek. Szilkéseknek inkább csak a kofák nevezik. Jellemző rájuk, hogy minden edényük nagyobb, „szálasabb”, mint a tabáni vagy csúcsi cserepeseké és széles, vastagszélű. Régebben nem írtak, csak mázoltak színes mázzal. Leginkább használták a sárgát, vöröset és feketét. A csikolást, írást a tabániaktól vették át, de nem tudnak olyan szépen írni, mint azok. Szárazon csikolnak. Csikolásra piros, fehér, zöld, fekete színt használnak.

¹⁴⁾ Lásd Néprajzi Értesítő 1915. 62. l.: „Általános jellemzések helyrajzi elkülönődés szerint” című részt.

¹⁵⁾ Lásd Néprajzi Értesítő 1916. 82. l.: „Az edények díszítése b. Írás” cím alatt.

Leggyakoribb díszítésük a bustropedon és láncos, a koszorús, csöppentékes. Kívül a fenekére és öblére is eresztenek széles csíkot. Írni feketével és fehérrel írtak, ma már a kéket is átvették a csúcsiaktól, de máz helyett krétát használnak. A csésze, tányér, tál szélére virágot írnak, mint a tabániak; közepére virág helyett kakast. Írókával nem igen tudnak bánni, a patronozás itt van elterjedve. Ecsettel régebben az edény szélét kenték be és csapkodásra használták; 1907 óta az agyagipari tanműhely hatása folytán virágozásra is használják. Napról mázolnak és vastagon. Egyszer tüzelnek. Az egyszer égett edény nem mázos kívül. Az úvjárosiak kevesebb szakértelemmel bírnak, a tarka edényt könnyebb tüzelni. Utánozzák a fehér edényt előállításában, de nem tudnak ma sem olyant készíteni. Recski földet használnak fehérnek. Érdekes, hogy az úvjárosi edényt legjobban fizetik, a tálások szerint azért, mert „nagyobb, fogásra súlyosabb, erősebb, tartósabb“.

Az úvjárosiak jobb módúak, mint a tabániak és csúcsiak s mivel komolyabbak és takarékosabbak, tekintélyük is nagyobb.

Munkaközben.

Aki egyszer-kétszer fordul meg a tálás műhelyében azt látja csak, milyen gyorsan alakul az agyagcsomó formás edénnyé a tálás keze között s milyen vígan csinálja egyiket a másik után élénk társalgás közben, vagy írás alkalmával, hogy ömlik írókájából a sok szép virág az edényekre. De aki hosszú időn keresztül figyel, vizsgálja a tálásokat, sok olyat tapasztalhat a mindennapi foglalkozásaikon és szokásaikon kívül, melyekből gondolkozásmódjukat és lelkivilágukat megismerheti, örömeik, mély sóhajtásaik okait, keletkezését és végbemenetelét kifejező mozdulataikból leolvashatja. Mert a munkaközben tett kitöréseik a bennök végbemenő, átélt érzések folytatásai, s így a magukba nem fojtott kifakadások mindenkor az ő nyugtalan, gyöt-rődő, örökösen reménykedő lelkiállapotukat világítják, magyarázzák meg.

A tálás naponkénti első munkája az agyagtaposás, amint az a dolgozat elején az agyagkészítésnél is olvasható. Ez a munka az, melyet legkevésbé szeret csinálni minden tálás, mert a kimerültség fárasztó. Régebben is úgy volt mint ma, hogy hú-zódózva, kellenlenül, nehezen fog hozzá mindennap a tálás, ami nem csoda, mert alig taposta meg előszörre, már meg kell állania, hogy magát kifújhassa. Elkeseredve em-legeti a „kedvetőt, henye, nagyhasú, kövér urakat, kik, ha itt vele gázolnának az agyagot, takarosabbak lennének“. Másodsorra is meggázolja az agyagot és leül, hogy kipihenje magát. „Na, hála Istennek, ez is meg van mára!“ Körülnézi, milyen csomó. Az ilyen letaposott, „emberzsírral készült“ agyagból egy tálás se adna, még a tulaj-don édes testvérének sem, mert ebbe tapossa bele minden erejét, egész életét. Ahogy föl-vágja az agyagot, rátámaszkodik az agyagvágóra és elmélázkodik. Fölbred lelké-ben nehéz helyzete, milyen nagy igával kell élni. Kis idő alatt megfordul benne egész sanyarúsága, minden küzdelme. Gondolatait elárulja arca, megerősíti szava, mikor néhány perc múlva hangosan mondja magának mintegy megnyugtatóul: „Nem ér ez sömmit sé, mér nem lettünk vicispán“. A föl-vágott agyagot összeszedi-rakja, megint

körülnézi a csomóját, élvezettel tapogatja és ismét leül. Az ujjá közt maradt agyagot inorzsolva elgondolkozik. Nagyokat sóhajt. Majd a gyűrőpadon gyúrja az agyagot, széles mozdulattal tolja lefelé, mintha gondolatai után nyúlna s ahogy ráhajlik az agyagra, magáról megfélekedve, gondolataiban elmerülve, a sok bajú ember nagy szomorúságát látjuk és érezzük.

Elkövetkezik a fölöstök ideje. Megmosakodva látnak az evéshez. Keveset szólnak. A családfő kezdi meg a beszédet, hogy lesz, mint lesz, mikor tüzelnek edényt stb., ha megsegíti a jó Isten. A többiek helyeslőleg bólongatnak.

Evés után beül a korongba. Mintha kicserélték volna. „Na hála Istennek, csak-hogy belefoghatok!” Örül a lelke is. Vidám, dalol, fütyül s rugja a korongot, szaporodik az edény. Hordja kifelé a telt deszkákat. Az öregebbjei és csendesebbjei pipaszó mellett csinálják egyiket a másik után nagy igyekezettel. Nem hiányzik a tréfa sem. Az alatt, míg kint foglalatoskodik egyik vagy másik, a bent levők telerakják galacsinnokkal a rögot s mikor bejön, megkezdődik a verseny, kitud többet csinálni. Mulatnak rajta, ha a galacsinnok kiszédésével bibelődő elmarad a versenyzőktől. Szokásban volt régebben az is, hogy az edényszáritásra vigyázó tálas, ha nem dolgozta fel a kiszag-gatott rögeket, mielőtt kiment az udvaron szikkadó edények megfordítására, a bent maradtak egyike bevégezte munkáját helyette mire bejött és ezért amannak 10 darabot kellett csinálni minden darab helyett. Különösen nagy a kedv földkészítéskor, mert az haszon, mivel annyi ára van, mint a többi edénynek és helyet sem foglal a kemencében. Ilyenkor mindig hús fő. Így telik el a nap jó kedvvel, szorgalmasan dolgozva. Estefeléig 100—120 darabot is megcsinál egy-egy ember. Ekkorra azonban újra a lehangolás vesz a tálason erőt, kifárad, eltikkad. Pálinkát hozat, iszik. Mintha jobban forogna a korong. De nem sokáig tart az erőszakolt, nagy erő, amilyen gyorsan jött, olyan hirtelenséggel múlik el. A pálinkától csillogó szem fakó, ólom színű lesz. Elmulik a jó kedv, helyébe jön a gond. Ömlik szájáról a panasz. Mennyit kell dolgoznia, mihaszna, mégis csak nyomorog, sívár kenyérre is alig b' keresni. El-el hallgat, de agyában annál jobban kergetik egymást a gondolatok. Mi az!? — tör ki erővel belőle. Akkor veszi észre magát, hogy felelnek rá, hát maga biztatja magát: Hiába, nem segít ezön senki se! Most abba hagyom, holnap újra kezdöm. Majd letelik egyszer. Vacsora után kérdezősködik. Egész nap dolgozott: taposta az agyagot, mely szédülésig elkábította, rugta a korongot, mely kimerítette s az a sok gond maga és családja jövője felől, mely munkaközben lépten nyomon foglalkoztatta, mind ez kiéheztette. Ennyi törődés után jól esik a vacsora.

— Mit eszünk? — kérdezi.

— Nincs ögyébb kenyérnél, feleli szomorúan felesége. A ház feje végignézi családján, valami kimondhatatlan érzés fogja el szívét, maga előtt látva kis gyermekeit.

— Hát ezek szögényök?

— Azok is csak kenyeret, mondja lassan az asszony. Sorba levág mindegyiknek egy-egy darabot. Látni kell azt: vágna is, nem is, inkább fokával, mint élével. Lelki fájdalomtól hozzászaladó kis gyermeke ártatlan, őszinte nevetésével zökkenti ki, s amint ezt dédelgeti, ajnározza, oszladozik sötét gondolata is, gyermekeiben, családjában találja, leli minden vigasztalását, gyönyörűségét. A biztató remény, mely napról-napra táplálja: felderíti, „Majd másképpen lesz!” Az ilyen tálas még boldog. De hány van

olyan, kinek minden napja lemondással végződik s ha másnak panaszolja, azt a biztatást kapja, hogy „bele köll győződni“.

A napi munkájuk, még álmokban sem hagyja el a tálásokat, dologról álmodnak, akkor is korongoznak. A remény ott is csalogatja: reggelenként, mikor elbeszélik álmukat, beszédjükben mindig benne van a sok pénz, melytől ébren várják a boldogulásukat.

Öntéskor örökösen az eget nézi a tálás, hogy milyen idő lesz? Ha esőre mutatkozik: haragszik s nem épen szép szavakkal emlegeti Szent Pétert, ki nem jól kormányozza az időjárást. „Az Isten bocsássa mög“, teszi hozzá. Jó időben *lerugja a cserepes a lábáról a körmöt*: óriási igyekszik (igy!), hajtja magát. Számítja magában előre, mikor lesz készen az edénnyel, mikorra tüzei ki?

Örökléskor tréfálás járja, de nem annyira jó kedvből, mint inkább azért, hogy ezt a nagyon fárasztó, unalmas és állati türelmet igénylő munkát valamennyire elviselhetővé tegye, hogy az idő jobban haladjon. Sűrűn megáll, rágyújt, vizsgálja a festéket, hogy ezzel is pihenjen. Mindenféleképpen beleun-fárad az öröklésbe, ha valaki odamegy, kinnálja, hogy forgassa az *olaj mőnyecskét*.

Csikolás és írás alkalmával kevés beszéd van, mindenki csak magával törődik. Az íróka sercegése hallatszik csupán, amint az edényen húzkodják. Magukba mélyedve kifejező mozgásokat végeznek. Fejmozgásaik, testtartásuk a leírt vonalak alakját veszik fel. Ezelőtt íráskor versenyeztek, ki tud szebbet, régibb virágút írni. Írás végzetével panaszkodnak, mennyire elfáradtak, hogy megtörte az ülés őket. Bírálják egymás írásait: dicsérik és ágálják. A leszólt tálás úgy érzi magát, mintha kést szúrának bele, de érzését, haragját igyekszik elpalástolni. Ha megvannak elégedve az írással, azt kívánják, hogy mázára kiégve is ilyen szép legyen, mint most, hogy a festék el ne folyjon.

Rakodásnál káromkodik a cserepes, mert sokat kell hasalnia, ami tönkreteszi. Szidja a rakodást, még jobban a katlan feltalálóját. Közben vigyáz, hogy meg ne szaladjon a sor, az edényeket aszerint helyezi el, hogy a tűz mentől jobban megjárja.

Mikor berakta az edényt, a tálás könnyebbülten sóhajt: „Na, legyen hála az Istennek, csakhogy be van!“ Elgyújtja az edényt. Számítja, mikorra ég ki. Ezután az jár az eszében, hogy sikerül a tüzelés, milyen lesz az edény? Folytonosan a tüzet figyeli. Ha valaki odamegy, első szava is az hozzá: „nézze mán na (t. i. a tüzet), jó lesz-e?“ Nehezen, szívszorongva várja a tüzelés eredményét, ami természetes is, mert ha elpusztul az edény, sok anyag és még több munka vész el. Tüzeléskor a tálás szívja a pipát, meg pálinkát iszik. Napközben is, de leginkább este összegyülekeznek a tálások ott, ahol tüzelnek. Körülülk a katlant, pipálnak, beszélgetnek. Nézik a tüzet. A beszélgetést mindig a mesterségen kezdik: ki milyen edényt csinál; milyen virágot tud írni; hogy tüzel; ki ért, ki nem a tüzeléshez; kinek mi a szokása; tapasztalata? Ha beleunnak a mesterségbe, a politikára térnek át és meséléssel, látományok elmondásával végzik. Éjjel felé lassanként elszállingóznak a beszélgető cimborák. Magára marad a tálás. Tüzel, néz a tűzbe s elgondolkozik. Nagy csönd van, a tűz pattogása hallatszik. Kint nagy sötétség. Ilyenkor látják a szellemeket a tálások.

Ahol inas van, ott rendszeren az tüzel éjjelig a mesternével, éjjel után a mester váltja fel őket. Régebben tüzeléskor felöltöztek boszorkánynak és ijesztgették egymást; legtöbbször az álmos inassal tréfálkoztak: felkötötték az egyik lábát a lázsafára, csil-

lagot rugattak vele, vízzel leöntötték stb., versenyeztek, ki tudja lerugni a lázsafára felakasztott kulcsot és sok más ilyesféle játékot játszottak.

Hagyományos szokások.

1. Korongozáskor mindig hagynak a korongtányérján egy edényt, hogy az ördög oda ne szorjon.
2. pénteken nem önt a tálás, mert sem az öntés, sem a további munka nem sikerül;
3. tüzeléskor a buzgó pópista cserepes egész éjjel imádkozik, hogy jól sikerüljön az edény kiégetése; mielőtt elgyújtja az edényt, keresztet vet rá;
4. zivatarban nem tüzelnek;
5. a kiégett edény kisedésekor nem ad el a cserepes, bárki kérjen, venne is tőle, mert akkor nem kél el jó áron;
6. ha gázoláskor eldül az edénycsomó, jó vásárt jelent;
7. mikor az edényeskofa kocsiját kiereszti udvarából a tálás, port, szalmát hajít utána, hogy máskor is ő hozzá jöjjön vásárolni;
8. a mustrának odatett edényt a kerékhez vágják, hogy ahány darabra törnk, annyi vevő jön a tálashoz;
9. ha vásárra megy a tálás, törött edényt vág a kocsikerekhez, hogy jó vásárja legyen;
10. ha szénás vagy szalmás kocsival találkozik a tálás vásárra menő útjában, egy marékkaal húz belőle, hogy jó szerencséje legyen.

A mesterség szeretete.

Minden panaszkodása mellett is szereti mesterségét a vásárhelyi tálás. Szereti annyira, hogy a lenézettség, a gyöngye egészség, erős munka, egészségtelen lakás, sok baj és küzködés, szegénység, kínlódás sem képes más foglalkozásra vinni, pedig itt az agyaggal való bánásban az elnyomorodás, munkaképtelenség vár rá. Ha van is példa rá, hogy az utóbbi időben, a mesterség utolsó napjaiban, nagyobb számban hagyják el a megszűnő mesterséget, az más okból történik. Sokkal több példát találunk úgy a múltban, mint a jelenben arra, hogy a tálás mesterségét el nem hagyja haláláig. Hányan vannak, kik az ólommérgezésből sok szenvedés után nagy nehezen kilábalva ismét visszamennek az agyaggőzös, ólomporos levegőjű műhelybe, a biztos halálba.

De nemcsak ebben nyilvánul a mestersége iránti szeretete a tálásnak, hanem főleg a munkájában. Ha figyeljük, hogyan bánik az agyaggal, látjuk, mennyire hűs-
gesen kikészíti, hányszor megtapossa, szeli, gyúrja, mennyire nem sajnálja tőle a munkát. Hallani kell beszélgetésüket az agyagról. Olyan szeretettel sorolják fel a jó agyag tulajdonságait, olyan élvezettel tapogatják, morzsolgatják ujjuk közt, csak hogy meg nem csúskolják. Vasárnaponként és ráérésük idejében kimennek az agyagbányába s ott vizsgálgatják az agyagot. Mintha csak kenyérnek való finom lisztet nyúlnának, úgy

veszik fel, annyi finomsággal, becsüléssel és nézegetik, tapogatják, simogatják, jólesőleg nyomogatják össze. Ebben lelki örömeiket, élvezetöket. Vérteli tálas nem hajít el mákszemnyi darab agyagot sem a szemébe, taposó deszkáról, gyúró padról fölkaparja, összeszed minden cseppnyit. A régi tálasokról azt tartják a mostaniak, hogy jobban szerették a mesterségüket.

Mindenkinek élvezetet nyújt látni a korongozó tálast. A cserepesek maguk is „szeretik elnézni, hogy nyő az edény” a korongban ülő előtt. A kevés fogással dolgozó, az agyagot mint egy észrevétlenül átalakító tálast „finom korongosnak” mondják. Az ilyen mesterségét szerető tálas nem elégszik meg azzal, hogy a szikkadt edényt megszegtergálja, hanem még vizes spongyával is kisímtja. Ha máskor nem is, irás alkalmával minden tálas kimutatja mestersége iránti szeretetét, mikor a lelkében élő legszebb virágokat igyekszik az edényre ráírni. Ezelőtt meg hetekig elírtak, minden darab edényre sok gondot és időt fordítottak, hogy szép legyen, hogy gyönyörköd-hessenek benne. Igen jellemző a tálasokra az is, hogy legnagyobb szegyennek azt tartják, ha nem sikerül az edény kiégése. Az ilyen eseteket titokban tartják, az *embör elé nem való edényeket* pedig éjnek idején az udvaron, félreeső helyen elássák, „*eltemetik*”. „Temetés volt az éjszaka a szomszédba, úgy vöttem észre” — mondják.

A mesterségről beszélgetnek munkán kívül is, valahányszor egy-egy helyen össze-jönnek, még halálesetkor a virrasztóban is edényt készítenek, már csak szóval, mert így könnyebb sok tálasnak, mint a korongon. Ha belemelegednek a beszédbe, előhoznak a régi mesterekkel: a *Szupolák, Tokodyak*, meg az öreg *Lőkös* és mind azokkal, kik a mesterség valamely részében kiválóak voltak. Lelkesedve beszélnek róluk, munkájukról, minden apró szokásukról, meg a régi, elmúlt, jobb világról. *Öreg Patócs József mondta*: „Ha pénzöm lenne, sohse hálnék mög, legalább a tálasok közt nem. A csontom elrothadna, de fönmaradnék, mint Kossuth!”

Munka után.

Míg a cserépedények alakja kétszáz év alatt alig változott valamit, addig készítőik élete, életmódja nagy változásokon ment át. Az eddig elmondottakból kitűnik, hogy az elmúlt időkre vonatkozó jellemzések kedvezőbbek a mostaniaknál; még nagyobb a különbség, ha a régi és mostani szórakozásaikat, munka után eltöltött idejüket nézzük.

Ezelőtt víg élete volt a cserepesnek. Ha elvégezte napi munkáját, a megélhetés nehéz, sőtét gondjai nem marasztalták műhelyében, hogy ott elfáradtan, céltalanul tépelődve magát eméssze, hanem mindenkor akadt olyan szórakozása, mely fáradságát elfelejtette, lelki állapotát vidámmá tette. Szórakozásuk évszakok szerint változott.

Ha felhagytak a munkával, télen-nyáron egyaránt, a szomszédolás járta, még az ennivalóját is a szomszédban költötte el a tálas, ha az kézbeíogható volt. A beszélgetés ilyenkor a saját dolgaikról, a végzett munka elősorolásából, meg mások leszólásából-szapulásából állott. Nyáron este kiültek mezítláb, pipálva az árokszélére, vagy kiálltak az utcasarokra, adták a szót egymásnak, folyt a beszéd napi eseményekről s más hírek újságolásáról. Ha nem volt újságolni való, csináltak maguk jobbnál-jobbakat, mert a cserepesek szórakozásából soh'se hiányzott a tréfa. Még ma is beszélnek, mikor az öreg

Tokody a mélyen aludni tudó Turungel cserepest sütőteknyőbe tette, s kivitték a tóra a sás közé, s ma is jót nevetnek azon, hogy csak másnap reggel vette magát észre, hol hált. Hát mikor Szuhai János megsirattatta magát a feleségével! Mert tudni kell, hogy Szuhai, a nyájkánászból lett tálas, idejére 33 éves, igen mulatós, betyáros ember volt. Felesége sokszor elmondta, hogy nem tudná sajnálni, se megsiratni, ha meghalna, amiért ilyen életet él. *Üres Jancsi*, így csúfolták Szuhait, egyszer úgy nyár utóján, paradicsoméréskor bezárkózott a házba, a fegyvert elsütötte, elvágta magát a földön, a mellét érett paradicsommal bekente. Mikor az ajtót feltörték, az asszony, már mint a Szuhai felesége, ijedten szaladt be, elsivalkodta magát és elkezdett halhatatlan keresvesen ríni. Szuhai felugrott nevetve mondta: „Na ugy-e megsirattál!?” Ekkor, így tréfából, nem halt meg Szuhai, de 73-ban a nagy kolera őt is elvitte és épen legjobb időben, mert halála napján jött ki az elfogató levél. Közte volt azoknak, kik a sörfőzőt megölték.

A cserepeseknek igen kedvelt nyári szórakozásuk volt a halászás és madarászás, mivel mind a két esetben szabad levegőn töltötték idejüket. Az orvhalászok a gölön-csérekek közül kerültek ki legtöbbször. Abban az időben a Hód-tavában víz volt, s közel is volt: odajártak picézni, meg az orvhalászok tapogatójával, a feneketlen kasderékkel, fogni a halat. Kijártak a Tiszahátra, s ott a kubikban, a mélyebb helyeken, hol *vermesen* v. *vermésön* van¹⁶⁾ a hal, beleállottak és kézzel fogdosták meg. A Kenyerelapos, meg a Pamuk is igen kedvelt halászó, horgászó helye volt a tálasoknak.

A madarat léppel, búzarostával, tökkel, ízük csutkából készült csapó kalitkával fogták. Ilyen eszközökkel legjobban fürjre szerettek vadászni, mert azt el is adhették, le is vághatták. A fogott madarat nem minden esetben adták el, hanem kalitkában tartották s gyönyörködtek benne, mert: „nagyon szépen csicsiríköl az!”

A szórakozás mellett élelemről is gondoskodott minden jóra való tálas. Aratáskor részes volt s esztendőre való kenyerét megkereste. Sokszor többen összeállva közösen vettek ökröt, szőlőtermést stb.

Borszerető, mulatós embernek mondják az ezelőtti tálast, ki hétköznapi is, de vasárnap bizonyosan, fölkereste a kocsmát, hol kuglizás, kártyázás, dalolás járta jó bor mellett. Mikor hazamuzsikáltatta magát: pöckösen lépkedett a magos sarkú csizmában, a nagy gombos mente panyókára vetve vállán, a nagy tajtékpipából a bodor füstöket eregetve.

Edényeladáskor a bálázás elmaradhatatlan volt. Könnyen jött a pénz, könnyen ment el is.

Az inasok, legények a nyomáson tekézással, dőlézással töltötték el szabadidejüket. Az idősebb legények mulattak, boroztak s dalolták a cserepesek nótáját:

Nincs szebb madár a fecskénél,
A cserepes legényeknél,
Sáros kötő van előtte,
Csörög a pénz a zsebébe.¹⁷⁾

¹⁶⁾ A kubik oldalát kifürdi a hal, lyukat, vermet csinál magának s ott csomóban összemegy, együtt van.

¹⁷⁾ Elsősorát úgyis mondják: Nincs szebb *élet* a fecskénél.

Télen jobban beszorultak, bár a vadászást nagyon kedvelték. Ráérték a mulatozásra. Ha felkeresték egymást, beszéd közben a boros kancsót adogatták kézről-kézre. Hétköznapi esténként egyik vagy másik szokott helyen, közkedvelt cserepes házánál összejöttek. A kemencét körülülték, kinek hol jutott hely és egyik közülök ujságot olvasott fel, a többi hallgatta áhítattal. Ha nem olvastak, víg beszéd járta. Tréfálkoztak, gúnyverseket, rigmusokat csináltak egymásról, melyek jókedvükről tanuskodnak. Rendes nevükön ritkán szólították egymást, hanem a magok adta s minden esetben igen találó előnévvel, pl. *kakasos* Nagy Sándor (mindig kakast írt tálba, tányérba), *vak* Döme Gergő (félzemére vak volt), *süket* Nagy (nagyot halló), *vaskalapú* Nagy (hétköznapi, vasárnap egyaránt vastag, zsíros, nagyszélű kalapot viselt), *macska* Pádi (beszéd közben köpködik és nevet), *frutyak* Baranyai (alamuszi, görbe lábú, mindig mosolygó), *kuzsik* Szabó (Kuzsik lány volt az anyja), *öreg*, *fírfir* Borsos (gyerek korában pénzezés alkalmával mindig azt mondta „fírfir“), *dundel* Tóth József (elhanyagolt külsejéről, tutyi-mutyi természetéről), *Irányi* Szabó Imre (Irányi Dánielért lelkesedett, azt dicsőítette minden beszédjében), *bikus* Koncz János (íekete, barna bőré, mint a cigány), *fekete kantás* Tóth (íeketére íüstölt kantákat készített), *fügatyás* Baranyi (vastag, vászon gatyában járt), *szűnyog* Tokody (hosszú, vékony), *penészös* Szappanos (deresedő szakálláról), *Csúcsi gúnár* (= a Patócs gúnyneve olyan peckesen járt s nyakát úgy tartotta, mint a hosszú nyakú gúnár), *Üres Jancsi* (= a réti kanászból lett tálaló Szuhayt csúfolták így), *temetőcsősz* (Szabó Mihály neve, ki a „Kincses“ temetőben lakott a 40–50-es években).

A tálalásokat nagyon jellemző rigmusok elvesztek, elfelejtődtek, egy-két sort, ha tudnak itt-ott belőle. Pl.:

Döme Gergő, kis Benkő
Igen nagyon tekergő;
Szupolai, Gyöngyösi
Mindig egymást öldösi;

Malovai, Kabai
Nem futnak a lovai;
Trungel Palkó, Kopornyik
Mindig az ajtón vonyít.

A cigányokkal együtt lakás, barátkozás a csúcsiaknál azt eredményezte, hogy sok közülök muzsikás volt télen. A 70-es években együtt jártak muzsikálni:

Rongyos Nővé, taknyos Sibi,
Tálasképző Kecskeméti.

Cigány hatást mutat ez is:

Borsos Sándort kicsúfolta:
Hegedű nyakúnak mondta;
Joó Andrást is elmondta:
Kolompárnak (cigánynak) mondta.

E régi víg élethől ma már alig van valami. Sokat változott a világ. Elmúlt minden, jó élés, jó kedv, még a név is elkopott. Az ezelőtti *gölöncsér* nevezésből, csak a *csér* van meg. A vidámság helyébe a szomorúság jött. Ma már, ha szomszédban, kapuban, utcasarkon összeverődnek beszélgetni, tréfa helyett a panaszkodás járja. Mindenki előhozakodik a saját bajával, melyet „ha úgy ki lehetne rakni az utcára, nem tudnának járni tőle az emberek“.

A szórakozásból legfeljebb annyi maradt meg, hogy ebéd után lepihennek egy kis időre. De nem igen szoktak, mert azon igyekeznek, hogy „mentől hamarabb az orruk alá hányják azt a kis littyöt-lötytyöt: várja az edény mindegyiket“.

Nyáron, leginkább vasárnap szokták meglátogatni egymást a „csérek“, amikor sorukat, állapotukat beszélgetik el, hogy azzal is könnyítsenek a nehézségén. Kocsmába kevesebbet járnak. Ha elmennek kártyázni, igyekeznek többet mutatni, mint a hogy van. A tálas összes pénzét, mely apróban van nála odahaza, előbb átcsereéli egy drb. bankó pénzre, hogy ha fizetni kell, bámulják és csodálják az ott levők. Ha látogatóba megy a cserepes, akkor is először szivart vesz és csak az előtte való háznál gyűjt rá, hogy belépve a házba, frígyeljék. Pedig mindannyian tudhatják, hogy a szivarra való pár filléren kívül aligha van több pénze.

Télen házi mulatságot szoktak tartani, vasárnap esténként. A *jeszenákos*¹⁸⁾ őrlős hívja egybe a vendégeket. Tambura szó mellett, bornélkül járnak olyan sokan, hogy egymás hátán vannak; az ugrálásukon is meglátszik a nagy nyomorúság.

Ha egy kis pénzük van, most is esznek-isznak. Boltos, mézsároshoz megy az mentől előbb, s ha elfogyott, összehúzzák magukat. A nincsetlenség rászorítja őket arra is, hogy hitelbe kérnek, ahol csak lehet, de a kölcsönt „a halál fizeti meg“, mert „adóság nélkül még nem halt meg cserepes“.

Halálesetkor az a tájéki cserepes mind ott van a virrasztóban s érdekes, hogy még ott is, akkor is a mesterségről folyik a szó, „csinálják az edényt“, t. i. szóval csinálják.

Estenként most is fölkeresik egymást, hogy magukat kipanaszolják és a jobb sorsút leszólják, kinek „sé kölke, sé verebe, még kutyája sines, beteg sose vót, így oszt boldogulhat“. Abban állapodnak meg, hogy „az ilyennek szükségös a betegség, mert nagyon elbüszkölne“. Ha kipanaszolták magukat, ismét csak a régi tálasokra, az elmúlt jobb időkre kerül a sor és mindenre, amit csak kitalálnak. Nincs az a tudományág, melyhez hozzá ne szólanának. Krisztus, biblia, tenger, csillagos ég, őskori állatok, látományok, szellemek, babonák stb. mind előkerülnek, s mindenki elmondja mit képzel erről vagy arról? Úgy belemerülnek a nagy tudományba, hogy maguk mondják: „hova megyünk már, hagyjuk el!“

A valamikor hangos, mulató cserepes csöndes, meghúzódo emberré lett, ki nyomorúságában jóról, bőségről álmodozik, s vár valami jobb, boldogabb időt. Nem nagyon keresi a társaságot se, hanem otthon ábrándozik, s kivált télen a vackon elnyújtózva a nagy csöndben és jóleső sötétben nézi a pipa tüztét, vagy álmodozásainak folytatásaként a tamburán penget nagyon régi, szomorú nótát, s dalolja félénken, hogy alig hal-latszák ki az utcára:

Amoda a temetőben

Csak a fejfák látszanak . . .

¹⁸⁾ Esze nábókos, félkegyelmű.